

HEMLIGT ELLER INTE?

OFFENTLIGHET OCH
SEKRETESS INOM
SMÅBARNSPEDAGOGIK
OCH SKOLA

TYSTNADSPILIKT

SEKRETESS

DATASKYDD

OFFENTLIGHET

HEMLIGT ELLER INTE?

– OFFENTLIGHET OCH SEKRETESS INOM SMÅBARNSPEDAGOGIK OCH SKOLA

De flesta av oss vet att det finns uppgifter som ska hållas hemliga. Men vilka de är och när de ska hållas hemliga kan vara lite oklart. Samtidigt finns det information som alla ska ha tillgång till och en hel del uppgifter som föräldrar har rätt att ta del av. Olika missförstånd och feltolkningar kan leda till att sådana uppgifter inte efterfrågas. Personalen inom småbarnspedagogiken eller skolan vågar kanske inte dela med sig informationen av rädsla att bryta mot bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt. Det finns också information som tidigare har varit sekretessbelagd, men som senare genom lagändringar blivit offentlig, exempelvis vem som går på ett daghem. Utöver det här har EU:s dataskyddsförordning (GDPR) och bestämmelserna om dataskydd skapat en oro och en försiktighet som inte är förenlig med bestämmelserna och som ibland kan göra mera skada än nytta.

Målet med den här broschyren är att hjälpa dig som förälder att navigera bland bestämmelserna om offentlighet, sekretess, tystnadsplikt och dataskydd. Genom att öka kunskapen och medvetenheten om vad som gäller kan kontakten och dialogen mellan föräldrarna och skola eller daghemmet underlättas. Notera att i den här broschyren syftar **skola** huvudsakligen på den grundläggande utbildningen. **Föräldrar** används också som ett samlingsbegrepp för förälder, föräldrar och vårdnadshavare.

Tillit och förtroende mellan barnen, föräldrarna och personalen är viktig. Information, dialog och en säkerhet om att vissa bestämmelser följs är centralt för att tilliten ska kunna uppstå.

VAD HANDLAR OFFENTLIGHET, SEKRETESS, TYSTNADSPLIKT OCH DATASKYDD OM?

Offentlighet, sekretess, tystnadsplikt och dataskydd hänger alla ihop och bildar en helhet. Olika bestämmelser är beroende av varandra och därför kan man inte enbart se på en bestämmelse då man vill ta reda på vilka rättigheter och skyldigheter man har. En förutsättning för att kunna tillvarata allas rättigheter och intressen är tillgång till information, att kommunikationen fungerar och att vi kan ta del av handlingar såsom beslut, planer, målprogram osv.

OFFENTLIGHET

Utgångspunkten i Finland och i de övriga nordiska länderna är att myndigheters verksamhet i stor utsträckning är öppen och transparent, vilket i praktiken betyder att vi har rätt till information. En myndighet som skolan, daghemmet och kommunens bildningskansli (kansliet för bl.a. småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen) har en stor mängd offentlig information och offentligt material, som inte är hemligt. De här handlingarna och upptagningarna kan vara skriftliga och/eller elektroniska, exempelvis program, planer, beslut, anvisningar, foton, bilder, videor och olika inspelningar.

Privata daghem och skolor omfattas också av bestämmelserna om öppenhet (offentlighet) när de utför offentliga uppgifter (gör sitt uppdrag enligt det som bestäms i lagen om småbarnspedagogik och lagen om grundläggande utbildning). Exempelvis är beslut om antagning av barn och elever och information om disciplinära straff, som att en elev stört undervisningen och därför fått lämna klassrummet under lektionen, offentliga oberoende av om skolan eller daghemmet är kommunalt eller privat. Anställningsförhållanden är hemliga inom det privata men inte inom det offentliga.

Offentlighetsprincipen är en viktig del av ett demokratiskt samhälle. Möjligheten att kunna kolla upp saker motverkar missbruk av makt. Den gör att föräldrar, barn och andra som exempelvis mor- och farföräldrar och föräldraföreningar kan följa med vad som händer på daghem och i skolor. Både undervisningen och de flesta av skolans utrymmen är offentliga. Det är en regel som endast i undantagsfall kan frångås, exempelvis av säkerhetsskäl eller ifall skolan är en specialskola eller klassen en specialklass.

Offentligheten behövs för att föräldrar ska kunna vara delaktiga i planeringen och utvecklingen av småbarnspedagogiken och grundskolan samt för att stärka föräldrakontakten. En förälder ska inte behöva känna sig besvärad när denna använder sig av rätten att få tillgång till offentlig information.

Det är viktigt att daghems- och skolpersonalen förhåller sig positiv till offentlighet och att de delar med sig uppgifter som inte är sekretessbelagda. Informationen kan ges ut på olika sätt, exempelvis muntligt och/eller skriftligt. När personalen inom småbarnspedagogiken och grundskolan känner till och följer bestämmelserna om offentlighet minskar också spekulationer och rykten och stämningen blir bättre.

SEKRETESS OCH TYSTNADSPLIKT

Alla kan inte ha tillgång till all information, eftersom personer, familjer eller verksamheter skulle kunna ta skada om vissa uppgifter kommer i fel händer. Bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt är sådana begränsningar. De slår fast vad som ska hållas hemligt och vilken information som enbart en del personer har rätt att få. Information om att ett barn är sjukt, har en funktionsnedsättning eller att föräldrarna har en viss inkomstnivå är exempel på sekretessbelagd information. En del saker kan föräldrar själva välja att berätta bl.a. för att minska på rykten och spekulationer och på det sättet underlätta situationen för barnet och familjen. Ett annat sätt är att föräldrar och barn ger tillåtelse (samtycker) till att personalen eller läraren berättar om sådant som annars skulle vara hemligt.

Sekretessbelagd information skyddas av både tystnadsplikten och handlingssekretessen. Tystnadsplikt handlar om att man inte muntligt får berätta om sekretessbelagd information. Att man inte får ge ut, skicka elektroniskt eller visa sekretessbelagd skriftlig, sparad och lagrad information kallas handlingssekretess. Dokument som gäller stöd för lärande och småbarnspedagogikens individuella planer är exempel på handlingar som är sekretessbelagda och som skyddas av handlingssekretessen. Att någon inom personalen inte muntligt får berätta vad det står i ett annat barns individuella plan inom småbarnspedagogiken eller att ett barn har två mammor är exempel på tystnadsplikt. Sekretessbelagd information får med andra ord varken berättas muntligt eller ges ut som ett dokument till någon som inte har rätt till informationen.

FAKTARUTA

I de flesta fall handlar sekretess och tystnadsplikt om att det är viktigare att skydda privatlivet och integriteten än yttrandefriheten. Känsliga uppgifter stannar hos dem som har rätt till dem och behöver dem.

Sekretessbelagda uppgifter är ärenden som inte får diskuteras öppet på ett personalmöte eller i personalrummet. De inom personalen som jobbar med barnet eller behöver informationen i arbetet har rätt att få uppgifterna, men inte de andra.

DATASKYDD

Bestämmelserna om dataskydd gör inte i sig att information och uppgifter blir hemliga. Bestämmelserna måste användas tillsammans med bestämmelserna om offentlighet och sekretess speciellt i myndigheters verksamhet som i skolor, på daghem och i bildningskanslier.

Dataskydd och -sekretess handlar om personregister som samlas in och lagras på olika sätt. Skyddet för privatlivet ligger som grund för reglerna om dataskydd. Lagstiftningen om dataskydd och -sekretess innehåller bestämmelserna om hur personuppgifter får samlas in, hur de sparas, hur de tas bort, hur de får användas och vem som kan få tillgång till dem samt hur fel rättas till om sådana finns och hur dessa regler övervakas. Bestämmelserna gör att de som samlar in och behandlar personuppgifter måste vara öppna och tydliga med sina principer och rutiner. Bestämmelserna förbjuder inte behandling av personuppgifter om det är nödvändigt att behandla dem för att exempelvis utföra uppgifter som det finns bestämmelser om i olika lagar.

Föräldrars samtycke behövs inte för att samla in och behandla barns och föräldrars nödvändiga personuppgifter inom grundskolan och småbarnspedagogiken. De behövs för att kunna utföra de uppgifter som ska göras enligt lag.

VANLIGA UPPFATTNINGAR OCH PÅSTÅENDEN

Offentlighet, sekretess, tystnadsplikt och dataskydd väcker både känslor och åsikter. Gamla föreställningar upprepas och nya tillkommer. Här presenteras några vanliga uppfattningar och påståenden. Svar på dem får ni enligt klassificeringen sant, delvis sant eller falskt.

OFFENTLIGT?

HEMLIGT?

TYSTNADSPLIKT?

DATASKYDD?

Personalen på daghem eller en lärare får berätta vilka barn eller vilka elever som går i deras grupp eller klass.

Delvis sant:

Personalen på ett daghem eller i en skola får berätta vilka barn som går där. Det betyder att personalen på ett daghem inte gör fel om de berättar vem som ska börja i en grupp och hur gammalt barnet är. En klasslärare får berätta vilka elever som går i klassen. Däremot får en speciallärare inte berätta vilka barn denna jobbar med. Uppgifterna är hemliga endast om sekretessbelagd information som exempelvis sjukdom eller funktionsnedsättning avslöjas. Samma gäller om det avslöjas att ett barn är klient hos barnskyddet. I andra fall är det offentliga uppgifter som föräldrar och också andra har rätt att ta del av.

Barns namn får synas på klädhängare, stolar, skåp, teckningar och alster. Tidigare var det hemligt vilka barn som gick på ett daghem, men inte längre.

Daghemmets föreståndare, rektor eller någon annan tjänsteman på bildningskansliet kan bedöma och bestämma om vad som ska hållas hemligt och till vem information kan ges.

Falskt:

För att något ska vara hemligt ska det finnas bestämmelser i en eller flera lagar om vad som omfattas av handlingssekretessen och/eller tystnadsplikten, eftersom det handlar om begränsningar av starka grundläggande fri- och rättigheter. Varken personalen på bildningskansliet, rektorn, daghemsföreståndaren eller föräldrar kan pröva, bestämma eller besluta om vad som ska vara hemligt eller inte. Finns det olika uppfattningar om hur en bestämmelse ska tolkas är det i sista hand domstolen som avgör vad som gäller.

Oberoende av om föräldrar är aktiva inom föräldraföreningen, kompis med någon i personalen eller hen fått stämpeln "besvärlig förälder" eller kommer från en invandrarfamilj ska alla behandlas lika när de ber om information från daghemmet eller skolan. Här får personalen inte välja vem de ger ut information eller handlingar till eller vilken information som ges.

Händelseförlopp och namn är information som får ges både om trevliga och mindre trevliga händelser.

Sant:

Vilka barn som varit med om både trevliga händelser och mindre trevliga incidenter är offentliga uppgifter. Det kan vara exempelvis en rolig lek, trevliga påhitt eller något tråkigt som mobbning, bråk eller slagsmål. Vad som hänt (händelseförloppet) är inte hemlig information, utan det är offentliga uppgifter. Däremot ska skador och eventuella personliga orsaker som funktionsnedsättning och familjeförhållanden hållas hemliga. Läraren gör därför inget fel om denna via det interna kommunikationsprogrammet meddelar att det varit ett bråk, berättar om händelseförloppet och nämner de inblandade vid namn. En sådan medveten kommunikation från personalens sida kan minska på spekulationer, ryktesspridning och vinklad information. Samma gäller om personalen berättar att det förekommer mobbning på daghemmet, vilka barn det handlar om och vad som hänt. Personalen kan välja att enbart informera de föräldrar vars barn det handlar om, men om en annan förälder ber om informationen är de skyldiga att ge den. Däremot ska det hållas hemligt att ett av barnen är impulsivt, har otrygga hemförhållanden eller har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Det är skillnad på vilken information som föräldrar kan få om eget barn och andras barn.

Sant:

Huvudregeln är att rätten att få information om eget barn är betydligt större än rätten att få information om andras barn. För det egna barnets del har föräldrar rätt till både offentlig och sekretessbelagd information (ställning som part), bl.a. grunderna för bedömningar och handlingar från ett lärandesamtal. Endast i undantagssituationer saknar föräldrar rätten till den här informationen, exempelvis om en ungdom har förbjudit att informationen förs vidare till föräldrarna eller inom vissa fall inom barnskyddet. Är föräldrarna skilda eller separerade har båda rätt att få information om barnet, men inte om den andra föräldern. Däremot har föräldrar inte rätt att få sekretessbelagd information om andra barn, om inte barnets föräldrar och barnet själv berättar det. Den information och de handlingar som är offentliga har föräldrar rätt att få oberoende av vem det handlar om, exempelvis betyg med numeriska vitsord eller verbala bedömningar som inte innehåller mer information än sifferbetyg som exempelvis godkänd eller har uppnått målen väl eller har delvis uppnått målen. Det är något som har att göra bl.a. med elevens rättsskydd. Det möjliggör att barnet och föräldrarna kan kolla upp om en lärare har följt bedömningsgrunderna och behandlat eleverna objektivt samt jämlikt. Betyg eller delar av betyg som innehåller en fri verbal bedömning av egenskaper som exempelvis vitsord för uppförande eller asteriskmarkering (*), som innebär att eleven har anpassad undervisning i ett ämne, är däremot hemliga. Numeriska vitsord i ett prov är offentliga men inte själva provprestationen.

En person som arbetar både i skolan och i eftermiddagsverksamheten får använda sig av information hen fått i skolan respektive i eftermiddagsverksamheten och tvärtom.

Delvis sant:

Det finns inget hinder att information som inte är hemlig utbyts mellan skolans och eftermiddagsverksamhetens personal, oberoende av om de arbetar både i skolan och i eftermiddagsverksamheten eller inte. Exempel på sådan information kan vara konflikter som har förekommit mellan eleverna under dagen eller att det varit extra program i skolan så eleverna är trötta eller uppspelta. Det är ingen skillnad om eftermiddagsverksamheten är kommunal eller privat. Föräldrar kan också ge eller samtycka till att sekretessbelagd information som är nödvändig och aktuell för att barnet ska kunna delta och få det stöd som behövs delas med eftermiddagsverksamheten.

TIPS

När dataskyddets registerbeskrivning görs upp är det viktigt att beakta att en del information behöver löpa mellan olika aktörer, exempelvis att skolan ska få dela information med dem som ordnar eftermiddagsverksamhet och klubbverksamhet.

Allmän information om magsjuka, influensa och andra epidemier bland barnen och personalen är sekretessbelagd. Listan på vem som deltar i julkyrka kan däremot hänga i hallen.

Falskt:

Sekretessen och tystnadsplikten gäller inte för allmän information om sjukdomar eller epidemier på daghem eller i skolan. Personalen får berätta att ett barn kräkts i gruppen eller i klassen under dagen, men inte vem det var. Det här är också information som föräldrar behöver, bl.a. för att undvika smitta.

Allmän information om att det förekommer allergier, sjukdomar eller tillhörighet till en viss religion som de andra barnen och föräldrarna behöver vara medvetna om och ta hänsyn till är tillåtet, exempelvis svår nötallergi. Däremot ska det hållas hemligt vilka barn det handlar om. Exempelvis får inte en lista på de enskilda barnens allergier hänga i hallen utanför en daghemsgrupp eller i en klass, inte heller listan på vem som kommer med till julkyrkan. Föräldrarna och barnen väljer själva om de eller barnet öppet berättar om sekretessbelagda uppgifter för de andra, exempelvis att barnet har svårt att behärska sig, har epilepsi eller diabetes eller att vissa barn inte kan äta viss korv vid korvgrillning med klassen pga barnets religion eller kultur.

JAG FÅR BERÄTTA
DET JAG VILL
OM MIG SJÄLV

Föräldrars kontaktinformation är hemlig och därför får det inte finnas grupp- eller klasslistor.

Falskt:

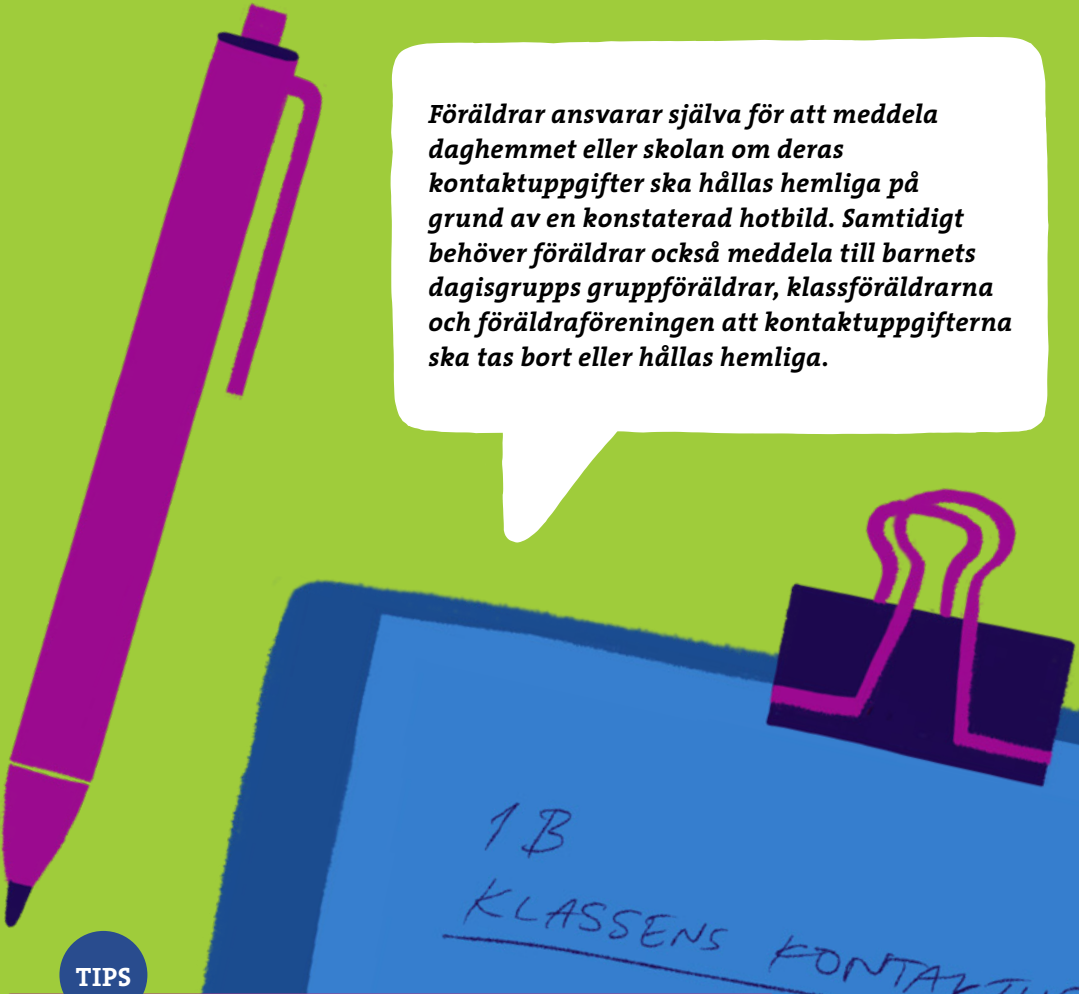
Föräldrars kontaktinformation är inte automatiskt hemlig bara för att den finns i ett register på daghem, i eftermiddagsverksamheten eller i skolan. Det behövs heller inget samtycke av föräldrar för att samla in kontaktinformation. Bestämmelser om personregister, dataskydd och datasekretess gör i sig inte information och uppgifter hemliga. De begränsar däremot möjligheterna för personalen att dela listor med kontaktuppgifter, bl.a. elektroniskt.

En lärare eller en i daghemspersonalen gör inte fel om denna muntligt ger eller på annat sätt, som exempelvis nedskrivet på en lapp, visar en annan förälders kontaktinformation som telefonnummer eller e-postadress för att föräldern ska kunna spara och använda det för privat bruk, exempelvis för att bjuda hem en kompis eller för att dela ut kalasinbjudningar. Undantaget är kontaktinformation som en förälder har begärt att hålls hemlig, eftersom det finns orsak att misstänka att förälderns eller familjens hälsa och säkerhet är hotad (markerats som hemlig). Här ska det finnas en konstaterad hotbild av en myndighet.

Om föräldrar skickar e-post till rektorn för att klaga på en lärare skyddas den konversationen av brevhemligheten.

Falskt:

Offentlighetsprincipen och sekretessbestämmelserna gäller också för material som vi skickar in till skolan. Skickar föräldrar ett e-postmeddelande till skolan eller dagis blir innehållet offentligt när det har kommit fram så att det kan behandlas. Innehåller meddelandet information som ska hållas hemlig skyddas det innehållet av sekretessbestämmelserna, exempelvis om vi med säkerhetspost skickar in läkarintyg eller frågor om beslut och planer för stöd för barnets lärande. Skickar föräldrar in klagomål på en lärare eller någon inom personalen har den personen rätt att få information om det. Det kallas partsoffentlighet. Föräldrar kan här varken hänvisa till brevhemligheten eller be att rektorn inte ska berätta det för den person som det gäller. På samma sätt har föräldrar rätt till information när deras barn eller de är part i ett ärende.

Föräldrar ansvarar själva för att meddela daghemmet eller skolan om deras kontaktuppgifter ska hållas hemliga på grund av en konstaterad hotbild. Samtidigt behöver föräldrar också meddela till barnets dagisgrupps gruppföräldrar, klassföräldrarna och föräldraföreningen att kontaktuppgifterna ska tas bort eller hållas hemliga.

TIPS

För att undvika oklarheter med föräldrarnas och barnens kontaktinformation kan det vara bra att ha ett system där föräldrarna själva, klassläraren eller läraren inom småbarnspedagogiken ber att föräldrar fyller i de uppgifter som de vill dela med de andra föräldrarna i gruppen eller i klassen, exempelvis på ett föräldramöte eller under en viss tidsperiod. Samtidigt kan skriftligt samtycke lämnas till att uppgifterna får delas till alla på listan, också elektroniskt. Ett annat sätt kan vara att varje grupp eller varje klass har en grupp-/klassförälder eller flera grupp-/klassföräldrar som samlar in uppgifterna och sedan skickar dem vidare till alla berörda föräldrar. Förutsättningen är att kontaktinformation samlas för privat bruk. Därför kan inte föräldraföreningen samla in de här uppgifterna.

BARNENS SJÄLBBESTÄMMANDERÄTT OCH RÄTT TILL INTEGRITET

Barn har alltid rätt att delta och framföra sin åsikt. Det finns också specifika bestämmelser om när barn har rätt att bestämma om saker själva, ge sitt samtycke och när de ska höras. Bestämmelserna är mera detaljerade och tydliga för myndigheter som skolan och daghem än för föräldrar.

Föräldrar är skyldiga att känna till sina barns rättigheter. Föräldrar ska respektera dem och uppfylla dem samtidigt som de har en rätt att använda sig av deras rätt som vårdnadshavare, exempelvis fråga efter information som föräldrar och barn har rätt till. Barnen har som enskilda individer rätt att använda sig av sina rättigheter också i förhållande till föräldrarna. Det är föräldrarnas ansvar och inte deras rätt att uppfostra sina barn, skydda dem, främja deras välmående och ge dem en god uppväxt.

I en del lagar och bestämmelser finns det en utsatt åldersgräns för när barnet själv kan bestämma om saker. I andra avgörs det utifrån barnets ålder och utvecklingsnivå, som varierar från fall till fall. Exempelvis har en 15-åring rätt att bestämma att denna går ut ur ett trossamfund. Föräldrarna ger sitt samtycke till ett sådant beslut, men de kan inte själva bestämma om det. Ett annat exempel är att en yrkesutbildad person inom elevhälsan, sjukvården eller en läkare avgör om ett barn är tillräckligt moget för att själv bestämma om vård och olika ingrepp. En förutsättning är att saker förklaras på ett förståeligt sätt för barnet. Exempelvis kan barnets vårdande läkare bedöma att ett 12-årigt barn med diabetes själv kan bestämma om denna vill ha en insulinpump eller inte. Samma kan gälla vaccinationer. Barn anses och bedöms i de här situationerna vara tillräckligt gamla för att förstå vad saker innebär i förhållande till vad beslutet gäller. Om barnets beslut är övervägt och barnet inser vad det betyder och innebär samt att det inte handlar om ett infall eller om påtryckningar från kompisar bör föräldrarna acceptera och godkänna barnets beslut, trots att de anser något annat. Samma kan gälla olika situationer i skolan och i undervisningen. I de situationer när barnet inte själv kan bestämma ger föräldrarna sitt samtycke till barnets beslut eller fattar beslutet själva. Om det handlar om en mindre betydelsefull sak kan ena föräldern ge sitt samtycke medan båda ska ge sitt samtycke om det handlar om större och mer betydelsefulla saker och beslut.

I vissa situationer har barnet rätt att förbjuda att föräldrarna får veta allt om dem. De har rätt till sin integritet. Exempelvis en ungdom som vänder sig till elevvården om sin sexualitet. Om barnets intresse och säkerhet äventyras av föräldrarna kan de hindras från att få information, exempelvis för att barnet mår dåligt pga hemförhållandena. Samma gäller ibland när barnskyddet kopplas in.

Utöver föräldraansvaret och skyldigheten att skydda sitt barn har föräldrar också en skyldighet att följa bestämmelserna om barnens rätt till deltagande, integritet och självbestämmande.

**RÄTT ATT
BESTÄMMA
SJÄLV?**

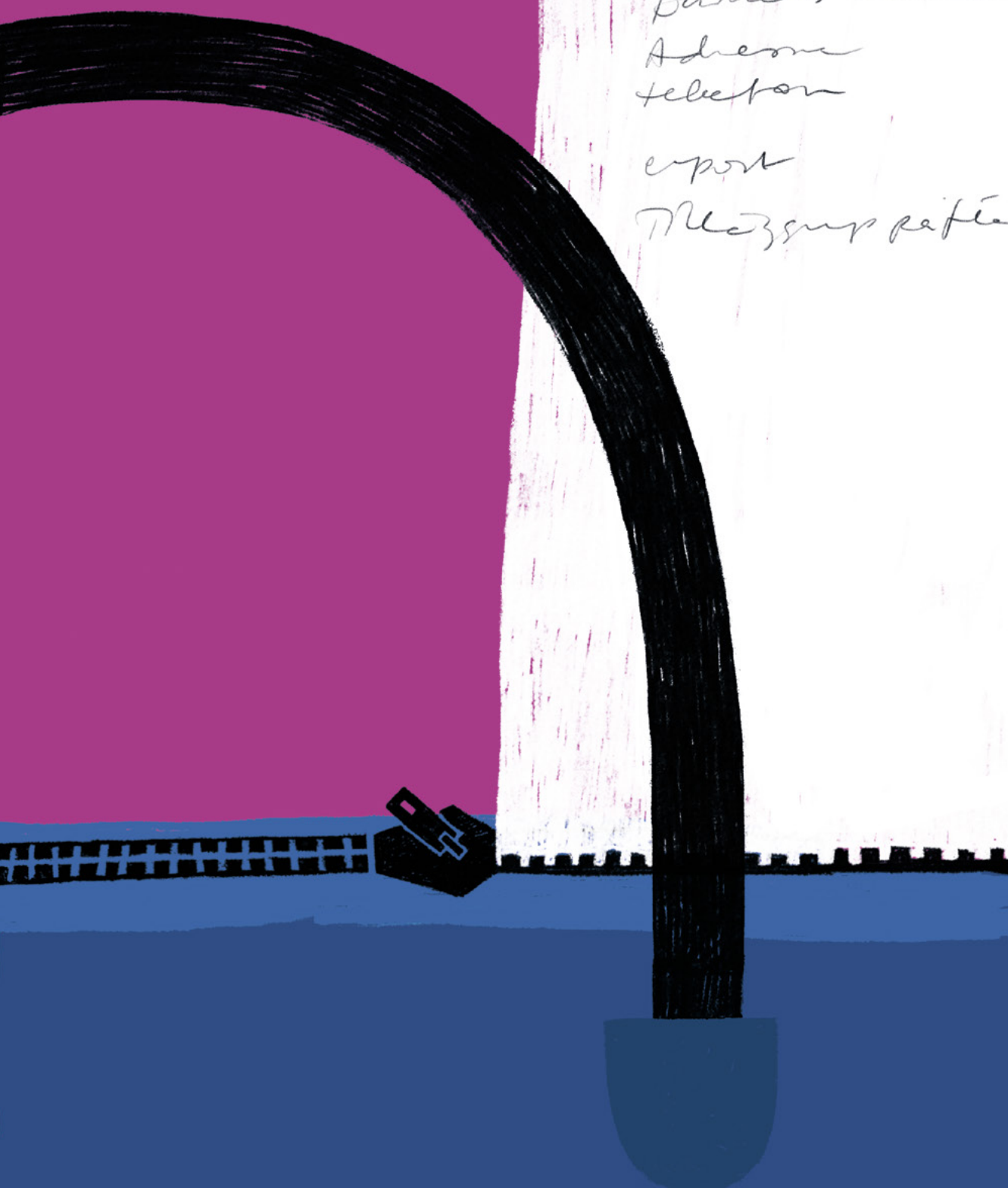
Föräldrar ska alltid diskutera med och lyssna på barnets åsikter före föräldrarna bestämmer eller samtycker till något, oberoende av om barnet fyllt 12 år, 15 år eller inte.

SLUTORD

Broschyren har förhoppningsvis gett dig ökad säkerhet att navigera bland bestämmelserna om offentlighet, sekretess, tystnadsplikt och dataskydd. Bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt finns till för att skydda oss individer och varandra. Samtidigt behövs de också för att garantera öppenhet och transparens.

Både personalen och föräldrar kan diskutera öppet om vissa saker men inte om andra. Föräldrar är inte bundna av offentlighetsprincipen. De kan till en stor del själva välja vad de berättar om och vad som får berättas om dem, speciellt till andra barn och föräldrar. Barnen har samma rätt. Däremot har föräldrar och barn också ett ansvar att respektera och följa bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt. Får vi veta något om ett annat barn av en eller annan anledning, exempelvis som representant för föräldraföreningen eller när en sak reds ut mellan elever, får informationen inte spridas vidare. Vår yttrandefrihet är här begränsad utifrån lagar och bestämmelser. Också i övrigt ska föräldrar och barn respektera andra föräldrars och barns samt personalens integritet genom att exempelvis inte sprida ut information på sociala medier eller till vänner och bekanta som i och för sig inte är hemlig men som kan vara eller är kränkande. Också här är det yttrandefrihetens två sidor som begränsar föräldrars och barns rätt att uttrycka sig och sprida information. Det är viktigt att tänka på att tilliten, förtroendet och dialogen skadas både om den öppenhet och den information som föräldrar har rätt till inskränks på felaktigt sätt och om bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt samt yttrandefrihet inte följs av alla. Det ska gå att lita på att alla följer spelreglerna och att alla föräldrar och barn behandlas jämlikt när de använder sig av rätten till information. Vi är alla en del av den stora helheten där en god och förtroendefull relation baserar sig på att alla parter känner till dessa rättigheter och skyldigheter.

Barnes man
Adrienne
selection
report
Mazur paper

A stylized illustration of a hand holding a wooden handle. The hand is rendered in a light blue color with black outlines, gripping a dark brown, textured wooden handle. Below the handle is a large, thick, black circular ring. The background is a solid magenta color, with a vertical lime green stripe on the right side.

Förbundet Hem och Skola i Finland,
2020

hemochskola.fi

TEXT Jur.mag. Ulrika Krook

ILLUSTRATIONER OCH LAYOUT Hanna Siira